

Media: ΒΗΜΑ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ Page: 97,100-101 Published at: 06-02-2022
Author: Surface: 2300.36 cm² Circulation: 32170
Subjects:

Η «Εποχή των μάγων»
του **Βόλφραμ
Αϊλενμπέργκερ**,
συλλογική βιογραφία
τεσσάρων μειζόνων
διανοουμένων και
επισκόπηση του έργου τους,
αφηγείται πώς ο Λούντβιχ
Βιτγκενστάιν και οι Μάρτιν
Χάιντεγκερ, Ερνστ Κασίρερ
και Βάλτερ Μπένγιαμιν
θεμελίωσαν
τη φιλοσοφία
του 20ού αιώνα

Η γέννηση της σύγχρονης φιλοσοφικής σκέψης

Πορτρέτο
του Λούντβιχ
Βιτγκενστάιν
(1929)

σ. 4-5

Βιογραφία

Σύντομο βιογραφικό

Ο Βόλφραμ Αϊλενμπέργκερ (φωτογραφία), γεννημένος το 1972, είναι τακτικός επιφυλλιογράφος της «Die Zeit» και υπήρξε επί πολλά χρόνια αρχισυντάκτης του «Philosophie Magazin». Είναι συγγραφέας βιβλίων εκλαϊκευμένης φιλοσοφίας και έχει διδάξει σε πανεπιστήμια της Ευρώπης, του Καναδά και των ΗΠΑ.

Συντροφιά περί τον Ερνστ Κασίρερ (τρίτος από δεξιά) και τον Μάρτιν Χάιντεγκερ (τρίτος από αριστερά), το 1929 στο Νταβός, όπου οι δύο φιλόσοφοι αναμετρήθηκαν στον περίφημο «αγώνα λόγων», σημείο καμπής στην ιστορία της σκέψης

Οι μάγοι της φιλοσοφίας

Οι έννοιες, τα πρόσωπα και οι περιστάσεις που χαρακτήρισαν την καθοριστική για τον σύγχρονο στοχασμό δεκαετία από το 1919 ως το 1929 αποτυπώνονται ανάγλυφα στο βιβλίο του Βόλφραμ Αϊλενμπέργκερ

ΤΟΥ ΜΑΡΚΟΥ ΚΑΡΑΣΑΡΙΝΗ

«Ο Θεός αφίχθη· τον συνάντησα στο τρένο τον πέντε και τέταρτο» σημειώνει ο Τζον Μέιναρντ Κέινς σε μια επιστολή του της 18ης Ιανουαρίου 1929. Ο υπερβατικός χαρακτηρισμός αναφέρεται στην έλευση του Λούντβιχ Βιτγκενστάιν, ο οποίος έπειτα από δεκαετή αποχή από τη φιλοσοφία, όταν με τη δημοσίευση του *Tractatus Logico-philosophicus* το 1919 τάρaxe τα νερά θεωρώντας ότι «στα κύρια σημεία» είχε λύσει οριστικά όλα τα προβλήματα της σκέψης, επέστρεψε στη Βρετανία προκειμένου να υποστηρίξει το έργο ως διδακτορική διατριβή και να ενταχθεί στο επιστημονικό δυναμικό του Πανεπιστημίου του Κέιμπριτζ. Τον Μάρτιο του 1929 Μάρτιν Χάιντεγκερ και Ερνστ Κασίρερ, ο διαπρύσιος κήρυκας της φαινομενολογίας και ο αδι-αμφισβήτητος ηγέτης του νεοκαντιανισμού, αναμετρώνταν στον περίφημο «αγώνα λόγων» του Νταβός, σημείο καμπής στην ιστορία της σκέψης. Και το φθινόπωρο της ίδιας χρονιάς ο Βάλτερ Μπένγιαμιν, στο απόγειο της δημιουργικής του περιόδου ως στοχαστής, θα περνούσε μερικά σαββατοκύριακα στα λουτρά του Κένιγκσταϊν συζητώντας με τους Μαξ Χόρκχάιμερ και Τέοντορ Αντόρνο σε μια σειρά συναντήσεων που θεωρούνται τα πραγματικά ιδρυτικά γεγονότα της λεγόμενης «Σχολής της Φρανκφούρτης».

Κατά τον γερμανό φιλόσοφο και συγγραφέα Βόλφραμ Αϊλενμπέργκερ όμως το 1929 δεν ήταν ένα απλό «*annus mirabilis*» αλλά η κατάληξη μιας «μεγάλης δεκαετίας της φιλοσοφίας». Η *Εποχή των μάγων* (εκδ. Πατάκη), βιβλίο βραβευμένο στη Γερμανία και μεταφρασμένο σε 20 γλώσσες, αποτελεί εξαιρετικό δείγμα εκκλαϊκευσης που αποδίδει παραστατικά την ατμόσφαιρα της περιόδου, τις έννοιες και τον βίο τεσσάρων διανοουμένων οι οποίοι καθόρισαν τη φιλοσοφική σκέψη του 20ού αιώνα.

Η συνάντηση των εννοιών

Εσιτάζοντας στη δεκαετία 1919-1929 ο Βόλ-

φραμ Αϊλενμπέργκερ εντοπίζει σε αυτήν τις περιστάσεις της γέννησης της σύγχρονης αναλυτικής και ηπειρωτικής φιλοσοφίας, κύριες μορφές των οποίων υπήρξαν ο Βιτγκενστάιν και οι Χάιντεγκερ, Κασίρερ και Μπένγιαμιν, αντίστοιχα. Η προσέγγισή του αναδεικνύει τις συνάψεις των προβληματισμών, αποδίδεται όμως πρισματικά ακολουθώντας τη λογική μιας τετραπλής ακολουθίας όπου η θεματική διαδοχή ταυτίζεται με τη χρονική εξέλιξη της σκέψης των πρωταγωνιστών του. Χαρακτηριστικό παράδειγμα το μείζον ζήτημα της γλώσσας, το οποίο ο Αϊλενμπέργκερ θέτει ως βάση του φιλοσοφικού τους οικοδομήματος. Ο Βιτγκενστάιν επιχειρεί να προσδιορίσει το όριο μεταξύ λογικών και αληθινών και λογικοφανών και παραπλανητικών προτάσεων προκειμένου να ανοίξει «ένα παράθυρο προς την ελευθερία μιας ενεργού, άμεσα με νόημα διαποτισμένης συνύπαρξης με άλλους», με άλλα λόγια προς την «ευτυχία». Ο Χάιντεγκερ οικοδομεί τη γλώσσα του «εδωνά-Είνα» (Dasein), ο Κασίρερ μιλάει για τις «συμβολικές μορφές», τις γλώσσες, με άλλα λόγια, του μύθου, της θρησκείας, της τέχνης, των μαθηματικών, ο Μπένγιαμιν βλέπει τις φυσικές γλώσσες ως αυτόνομους κόσμους και αναζητεί την «καθαρή γλώσσα», όπως την αποκαλεί, βρισκοντάς τη σε αυτό που ονομάζει «γλώσσα του Θεού». Από την εννοιολογική αυτή αφετηρία η πρόεταση των στοχασμών τους στη διάρκεια των 10 ετών που εξετάζονται θα αναχθεί σε όλο το εύρος των ερωτημάτων γύρω από τον εαυτό και τον άλλο, τον χρόνο, την ελευθερία. Κρίκοι συνδένον την τετράδα των κορυφαίων φιλοσόφων και εκτός ενός κοινού πεδίου ερωτημάτων. Οι διασυνδέσεις αντικατοπτρίζουν πρωταρχικά τη διάκριση των δικτύων μεταξύ αναλυτικής και ηπειρωτικής φιλοσοφίας. Αν εξαιρέσει δηλαδή κανείς τον Βιτγκενστάιν, οι περισσότερες επαφές του οποίου είτε με τον Μπέρτραντ Ράσελ και τον Τζον Μέιναρντ Κέινς είτε με τον Κίγκλο της Βιέννης κινούνται σε διαφορετικά τροχιά, οι πορείες του Κασίρερ, Χάιντεγκερ και Μπένγιαμιν διασταυρώνονται. Για ένα εξάμηνο το 1912 ο Μπένγιαμιν συμπίπτει στο Πανεπιστήμιο του Φράιμπουργκ με

τον κατά τρία χρόνια μεγαλύτερο του Χάιντεγκερ, ο οποίος το 1920 τον προλαβαίνει στη μελέτη του μεσαιωνικού φιλοσόφου Νταντ Σκόττον με τον οποίο ενθουσιωδώς ετοιμαζόταν να ασχοληθεί ο ίδιος. Ο Κασίρερ είναι εκείνος από τον οποίο ο Μπένγιαμιν σχεδιάζει να ζητήσει κρίση για τα γραπτά του, όταν το 1927 προκύπτει η πιθανότητα συνεργασίας με το νεοϊδρυθέν Πανεπιστήμιο της Ιερουσαλήμ. Την επόμενη χρονιά το Πανεπιστήμιο της Φρανκφούρτης καταθέτει μια δλεαστική προσφορά στον Κασίρερ προκειμένου να τον αποσπάσει από αυτό του Αμβούργου: καλείται να μεταβεί εκεί με συμφέροντες οικονομικούς όρους και την άδεια να αναμορφώσει πλήρως τη φιλοσοφική σχολή. Ο επιφανής νεοκαντιανός ταλαντεύεται, τελικά όμως δεν εγκαταλείπει το Αμβούργο, με αποτέλεσμα την επικράτηση στη Φρανκφούρτη της «κριτικής θεωρίας» των Μαξ Χορκχάιμερ και Τέοντορ Αντόρνο, η ρίζα της σκέψης του οποίου ανάγεται στον Βάλτερ Μπένγιαμιν. Οι πανεπιστημιακές διαλέξεις του Νταβός, τέλος, φέρνουν αντιμέτωπους νεοκαντιανισμό και φαινομενολογία, Μάρτιν Χάιντεγκερ και Ερνστ Κασίρερ, σε αυτό που θα αναγγελθεί ως «σταυροδρόμι για τη φιλοσοφία του 20ού αιώνα».

Η ζωή του φιλοσόφου

Ο Αϊλενμπέργκερ εντάσσει τη φιλοσοφία στο υπόβαθρο του βίου. Δεν έχουμε να κάνουμε με απρόσπουα χαρακτηρισμούς αλλά με πρόσωπα αγκυρωμένα στην εποχή τους: ο Μπένγιαμιν βρίσκεται σε διαρκή αναζήτηση εργασίας, ο Βιτγκενστάιν σε διαρκή αναζήτηση ισορροπίας, ο Χάιντεγκερ ανησυχεί για ένα φορτίο πατάτες στη Γερμανία του υπερπληθωρισμού, ο Κασίρερ έρχεται αντιμέτωπος με τη μισαλλοδοξία των γειτόνων του στη Γερμανία του αντισιωνισμού. Η διανοητική εργασία τους εγγράφεται στον καμβά αυτής της καθημερινότητας. Τα ταξίδια του Μπένγιαμιν, για παράδειγμα, διεγείρουν την ικανότητα των συσχετισμών του, έτσι ώστε «πράγματα από βιογραφική σκοπιά εντελώς καθημερινά» αποτελούν την αφετηρία των φιλοδοξών θεωρητικών σχεδιασμάτων του.

Στο βιβλίο του Βόλφραμ Αϊλενμπέργκερ οι φιλόσοφοι δεν είναι απρόσιτοι χαρακτήρες αλλά πρόσωπα αγκυρωμένα στην εποχή τους: π.χ. ο Λούντβιχ Βιτγκενστάιν (πάνω) βρίσκεται σε διαρκή αναζήτηση ισορροπίας και ο Βάλτερ Μπένγιαμιν (κάτω) βρίσκεται σε διαρκή αναζήτηση εργασίας

WOLFRAM EILENBERGER

Η εποχή των μάγων. Η μεγάλη δεκαετία της φιλοσοφίας 1919-1929

Μετάφραση Γιάννης Κοιλής, Εκδόσεις Πατάκη, 2021, σελ. 532, τιμή 22 ευρώ

Ο αναχωρητισμός του Βιτγκενστάιν κατά τα χρόνια της διδασκαλίας του σε δημοτικά σχολεία της Αυστρίας αντικατοπτρίζει την αίσθησή του ότι μετά το *Tractatus* είχε κλείσει τους λογαριασμούς του με τη φιλοσοφία. Ο δαίμονας του Χάιντεγκερ, με τη μορφή της σκέψης, «πάντοτε όταν αναδύεται από μέσα του, [...] τον εξωθεί σε νέες ερωτικές περιπέτειες» αποτυπώνοντας την εγωκεντρική όψη ενός ακαδημαϊκού που ελκύει και χειραγωγεί αδιάστακτα διάνοιες όπως εκείνες της *Χάνα Αρεντ* και της *Ελιζαβεθ Μπλόχμαν*. Η σταθερότητα του Κασίρερ ως «στοχαστή του εφικτού» εκφράζεται στην υπεράσπιση της δημοκρατίας της Βαϊμάρης με τη μνημειώδη επετειακή ομιλία του 1928 στο δημαρχείο του Αμβούργου για τα 10 χρόνια από τη θέσπιση του γερμανικού συντάγματος.

Το καθαρά βιογραφικό στοιχείο αποδεικνύεται εξίσου σημαντικό με την περιπέτεια της φιλοσοφίας, καθώς υπαινικτικά ο συγγραφέας συσχετίζει χαρακτήρα και στοχασμό. Εδώ ο *flâneur* Μπένγιαμιν και ο αστός Κασίρερ αποτελούν τα δύο άκρα μεταξύ των οποίων κινούνται ο κρυπτικός Βιτγκενστάιν και ο εγωκεντρικός Χάιντεγκερ. Μεταξύ Παρισιού, Βερολίνου, Μόσχας, κριτικής επιφυλλιδιογραφίας και μεγαλεπήβολων συλλήψεων, της συζύγου του και της ερωμένης του, Άσια Λάτς, το έργο του Βάλτερ Μπένγιαμιν, με την εξαίρεση της *Καταγωγής του πένθιμου γερμανικού δράματος*, παραμένει αποσπασματικό. Αντίθετα, ο παραγωγικός Κασίρερ ολοκληρώνοντας το φθινόπωρο του 1927 την εξαντλητική εργασία στον τρίτο τόμο της *Φιλοσοφίας των συμβολικών μορφών* «συνεχίζει σαν να μη συνέβη τίποτε». Μετά τη διαδικασία της εξέτασης του *Tractatus* ως διδακτορικής διατριβής και χωρίς να έχει ξεκαθαρίσει περισσότερο τα σκοτεινά σημεία που του έχουν τεθεί, ο Βιτγκενστάιν βγαίνει από την αίθουσα λέγοντας στους εξεταστές Μπέρτραντ Ράσελ και *Τζ. Ε. Μουρ* «δεν πειράζει, ξέρω ότι ποτέ δεν θα το καταλάβετε». Η αντίληψη του Χάιντεγκερ για τον εαυτό του και τους άλλους συνοψίζεται στα γράμματα που γράφει στην ερωμένη του, Χάνα Αρεντ, και στη σύζυγό του, Ελφρίντε, στις αρχές Ιουλίου του 1925: καλεί την πρώτη να έρθει κοντά του («έλα Παρασκευή το βράδυ, όπως την τελευταία φορά») γνωρίζοντας ότι η δεύτερη θα επισκεφθεί τους γονείς της στο Βιμπάντεν λόγω των γενεθλίων της («την ημέρα αυτή θέλω να σε ευχαριστήσω για τη φροντίδα που μου προσφέρεις κ. για τη συνεργασία σου»). «Ο Χάιντεγκερ δεν απευθύνεται στις παραλήμπριες ως πραγματικά αυτόνομα πρόσωπα», παρατηρεί ο Αϊλενμπέργκερ, «αλλά τις επαινεί στο πλαίσιο μιας σχέσης λειτουργικής τάξεως – ως μέσο προς την επίτευξη ενός σκοπού. Ο ιερός αυτός σκοπός είναι η αποστολή του στοχασμού. Του δικού του στοχασμού».

Με φόντο την ιστορία

Ελκυστική συλλογική βιογραφία και άρτια φιλοσοφική επισκόπηση ταυτόχρονα, το βιβλίο του Βόλφραμ Αϊλενμπέργκερ διαπλέκει ιδανικά τις έννοιες και τα πρόσωπα προβάλλοντας τα τελικά στο φόντο των γεγονότων της περιόδου, από την παγίωση του κομμουνιστικού καθεστώτος στη Σοβιετική Ένωση ως το «κραχ» του 1929. Αναμενόμενα, ίσως, ο επίλογος είναι ο ναζισμός που εκδιώκει τον Κασίρερ από τη θέση του το 1933, οδηγεί τον Μπένγιαμιν στην αυτοκτονία το 1940 και εμπνέει τον Χάιντεγκερ να ταυτίσει το «είναι» με τον *Χίτλερ*: «Κανόνες του Είναι σας δεν είναι τα θεωρήματα και οι "ιδέες". Ο ίδιος ο Φύρερ και εκείνος μόνο *είναι* η σημερινή και η μελλοντική γερμανική πραγματικότητα και ο νόμος της». Ο εθνικοσοσιαλισμός καθυποτάσσει προσωρινά τους φιλοσόφους – πλην Βιτγκενστάιν, ο οποίος ασφαλείς στη Βρετανία επιλέγει ως καθηγητής πλέον του Κέιμπριτζ τον τίτλο των πρώτων διαλέξεών του που είναι και η τελευταία λέξη του βιβλίου: «Φιλοσοφία».